

Ballagi Teljes Szótárához. E szótár a címlap szerint 1873-ban jelent meg. Az én példányomban azonban van egy második címlap is, mely szerint az első kötet 1868-ban látott napvilágot. E példányban két előszó is van: az egyik (Előleges mondanivaló) 1866 június 3-ról, a másik 1867 július 16-áról van keltezve. Mit jelent ez a sokféle dátum?

BALLAGI ALADÁR világosított fel. A Teljes Szótárt Heckenast Gusztáv eleinte 6 íves füzetekben adta ki. Az első füzetet az Előleges mondanivaló nyitotta meg. A VIII. füzet (*kárpör-től konyít-ig*) 1868. június 12-ikén jelent meg, tehát az első kötet, a mely *kárpöfeteg*-gel végződik, már 1868 első feleiben be volt fejezve. A IX. és X. kettős füzet (*kop-tól mérleg-nyelv-ig*) ugyancsak még 1868-ban jelent meg. Ezzel fennakadt a füzetes kiadás, s Heckenast évekig pihentette a további kiadást és csak 1873 elején bocsátotta ki a II. kötet végét a 19-ik ívtől kezdve a 49-ik íven levő Utószó-ig. Ha tehát Ball. Telj. Szótárára hivatkozunk, az I. kötetet és a II. köt. első 18 ívét 1868-ban megjelentnek kell venniünk.

Tanulság és tanúság. LOSONCZI ZOLTÁN gondos megfigyelések alapján kimutatta (XIV: 72), hogy a *gyűlölség* szót, valamint ma a legtöbb nyelvjárásban, szintügy már a codexek korában is, többnyire *gyűlölség*nek ejtették.

Úgyanilyen tapasztalunk a *gyűlölséggel* egyenlő alkotású *tanulság* szónál is. Az *l* többnyire kiesik ennél is, és az így keletkezett *tanú(l)ság* természetesen egyjelentésű a *tanulsággal*, de jól megkülönböztetendő a *tanú* névszóból származott *tanúságtól*. Ez utóbbi am. „testis, testimonium“, amaz pedig „studium, doctrina, eruditio, disciplina“.

Allítsuk össze, miként Losonczy a *gyűlö(l)ség* szónál tette, a *tanú(l)ságnál* is a codexekbeli előfordulások statisztikáját.

EhrC. tanusagnak gondjarol (cura discendi) 109; *MünchC.* tanosag (doctrina) 26, 42, 44, 55, 72, 76, 80, 88, 94, 97, 116, 183. Vduősseg tanosaganak adatt'ara (ad dandam scientiam salutis) 110; *JordC.* tanwsag (doctrina) 405, senkynek tanwsagot ne teenneenk (ne omnino loquerentur neque docerent) 718; *BodC.* tanosag 2; *DebrC.* tanusag 204, 206; *DöbrC.* mi tanoffagonkra (ad nostram doctrinam) 258; *ÉrdC.* tanwsag 4, 104, 516, 523, 527, 576, 636, de *tanwssagh* is 106, zent yrasban tanwsagos 255; *ÉrsC.* thanwsagh 25, 534, tanusag 378, 556, 557, 559; *KazC.* tanusag 122; *LobkC.* tanosag 268; *NádC.* tanusag 33, 577, 578; *NagySzC.* tanusag 28; *SzékuöwC.* tanosag 128, 129; *TelC.* tanusag 69; *TihC.* tanusag 88; *VirgC.* tanusag 83, 133; *WeszprC.* tanosag 72.

Ime 17 codex (talán több is van), a mely a *tanulság* szóból következetesen kihagyja az *l* betűt, éppen úgy, mint a *gyűlölség*-ből a második *l*-t. E tekintetben tehát teljesen egyenlő a viselkedésök. A szabály mind a kettőre egy és ugyanaz.

Van néhány kivétel is. A SándC. *gyűlölseeg*-et ír (1), de szokása szerint megnyujtva az s-t: *tanossaag*-ot (23, 31); RÁSKAY LEÁNÁL viszont *gyvlevseg* (MargLeg. 118), de következetesen *tanolsag* (CornC. 2, 4, 5, 12, 14, 16; DomC. 7, 110, 132, 223, 291; HorvC. 110, 111). Ugyanígy a GuaryC.-ben: *tanulfsag* 11, *tanolfsag* 126.

A NySz. a *gyűlö(l)séget* egész helyesen egy szónak veszi s együtt tárgyalja a *gyűlölséggel*; ellenben a „studium, doctrina, scien-

tia" jelentésű *tanú(l)ságot* tévesen különválasztja a tőle nem különböző *tanulmány*-tól és egy szónak veszi s együtt tárgyalja a „testis, testimonium” jelentésű *tanúsággal*.

SZILY KÁLMÁN.

Aldrovandi magyar szavai. Aldrovandi Ulisses, híres bolognai orvos és természettudós (1522—1605) műveinek több kötetében az állatok nevei közt magyar szavakat is találunk. Minden állat tárgyalásakor ugyanis *Synonyma* cím alatt felsorolja latin, görög, német, lengyel stb. neveit, köztük gyakran a magyarokat is. A sok-kötetű nagy műből ő maga csak négyet adott ki (1599-től fogva): *De mollibus*, *De animalibus insectis*, *De piscibus* és az *Ornithologia* II. kötetét; magyar neveket csakis ezekben találunk; az utódaik kiadásában megjelent többi kötetből a magyar nevek hiányzanak. Mármost az a kérdés, honnan vette a magyar szavakat; vajon magyar hallgatóitól-e, vagy valamely forrásmunkából? Az adatok összehasonlításából kiténik, hogy a magyarra — s valószínűleg még több nyelvre is — CALEPINUS volt a forrása, tehát sem szótári, sem műnyelvi tekiutetben Aldrovandi kötetei új anyagot nem adnak. Egynéhány párhuzamos adat könnyen meggyőz erről.

ALDROVANDI :

(De mollibus.)

CALEPINUS :

Margarita . . . Dragako, Gyöngy [422. l.]

(De animalibus insectis.)

Tabanus . . . Barom Bergoteo, fenebogár, varga légy [375].

Crabro . . . lo Daras [226].

Cicindela . . . Eysel tvvundoekloe bogaratska vilant so [494].

Cantharis . . . Fánterme fonijes es mergos pók [470].

Vermis . . . Fereg, Nijjuue [640].

Lumbricus . . . Galiza [693].

margarita — Druga kő, gyöngy [639].

tabanus — Barom kergető fenebogár [1043].

asilus — Barom kergető fenebogár, varga légy [102].

crabrones — Lo darás [250].
cicindela — Eysel tvündöklő bogaratska, villantso [193].

cantharis — Fán termő fonyes és merges pók [159].

vermis — Fereg, nyű [1012].

lumbrici — Galiszta [617].

Így folytathatók a példákat végig harmincz-negyven szón, de a felsoroltakból is kiténik, hogy Aldrovandi főforrása Calepinus volt.

Volt ezenkívül más magyar tolmácsa is; ez kiténik némely megjegyzéséből. Például:

„*Harcha* [C.-nál háromszor is: *hartsa*], vel (ut testatur Manardus, si recte, ut ipsemet protestatur, meminit) *Acchia*.” Látszik, hogy tolmácsa nem volt magyar. [De piscibus 567].

„*Capito fluviatilis caeruleus* . . . *Czompo*” [u. o. 603]. Calepinus *tınca* alatt említi a *Czompot* [1069].

„*Sturio* . . . Vngari *Geczyge* vel *Gecfchyge*” [u. o. 517]. Sem latinja, sem magyarja nincs meg C.-ban.

„*Asper pisciculus* . . . Vngari *Kolcz* appellant . . . Ferunt eum Danubius et Tibiseus” [u. o. 616]. Cal. gobius alatt említi [460].

„*Huso* . . . Vngari teste Gesnero *Tock* dicunt [532]. . . Ungari *Tock*, vel *Tuck*, vel *Tockhal* (hal piscis est) appellant” [564]. C. nem ismeri.